

Irvin Lukežić

VA FUORI, O STRANIER!

mr. Irvin Lukežić, Pedagoški fakultet, Rijeka, pregledni članak, Ur.: 11. listopada 1991.

UDK: 329.929 Barčić, E.+002.2:323.1=862

Erazmo Barčić jedna je od zaboravljenih političkih ličnosti Rijeke. Svojedobno je odigrao vrlo značajnu ulogu u vezi s nacionalnom emancipacijom hrvatstva i slavenstva u Rijeci. S tim u vezi glasovit je njegov tekst Glas rodoljuba, pisan talijanskim jezikom. Ovaj članak daje pregled života i djelovanja Erazma Barčića, a istodobno je i uvod u čitanje njegova teksta Glas rodoljuba, što se ovdje prvi put pojavljuje u cijelosti na hrvatskom jeziku.

Erazmo Barčić pripada onim izuzetnim ličnostima koje su na riječkoj političkoj sceni svojedobno odigrale neobično značajnu ulogu. No, usprkos činjenici da je još za života postao legendom i simbolom ustrajne borbe za nacionalnu emancipaciju slavenstva u Rijeci, Barčić je sve do danas ostao gotovo posve zaboravljen.¹ Da bismo donekle ispravili ovu nepravdu i ispunili dug prema ovom velikom Riječaninu, odlučili smo objaviti hrvatski prijevod njegove najpoznatije polemičke knjižice »La voce di un patriotta« iz 1860. godine.²

Barčić se rodio u Rijeci 9. lipnja 1830. od oca Giuseppea, gradskog činovnika i patricija, i majke Franke Rumboldt Grgureve, kćerke trgovca željeznom robom. Potječe iz stare patricijske obitelji koja se doselila iz Bakra početkom sedamnaestog stoljeća. Njegovi preci bijahu ugledni pomorci i posjednici koji su generacijama birani na dužnosti općinskih vijećnika i sudaca. U porodici je oduvijek bilo mnogo školovanih ljudi, naročito svećenika. Erazmo je čitavog života s ponosom isticao svoje patricijsko porijeklo, pozivajući se »alle più pure fonti di patriottismo ispirato da sacrosante memorie di famiglia qui da secoli stanziata.«³ Ljubav prema svome rodu i rodnome gradu, urođena samosvijest i ponos, tradicionalizam – osobine su Barčićeva karaktera još od dječaćkih dana. Kod kuće se govorilo isključivo hrvatskim jezikom pa je Barčić već zarana stekao svijest o svom slavenskom identitetu. U otvorenu pismu posjedniku Albertu Široli, objavljenu u »Novom listu« 1906. godine, Barčić veli:

¹ O njegovu životu i radu pisala je u novije vrijeme jedino naša ugledna povjesničarka dr. Mirjana Gross u posebnom članku »Erazmo Barčić«, *Odvjetnik* XVIII/1968. br. 9, str. 198-206. i u knjizi »Povijest pravaške ideologije«, Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb 1973. Ista autorica napisala je i kraće biografske priloge o Barčiću i njegovu sinu u »Hrvatskom bibliografskom leksikonu« A-Bi, JLZ, Zagreb 1983. str. 457.

² Prijevod na hrvatski učinjen je prema originalu koji se čuva u Naučnoj biblioteci u Rijeci pod signaturom XX-D-55/2 (N^o13747).

³ »La voce di un patriotta«, Tipografia Ercole Rezza, Fiume 1860; uvod (bez paginacije).

»Vi znate dobro, da Vas Vaša dobra mat – kako i mane moja – ni vadila molit 'in nome del padre, fijolo e spirito santo' ne', lego 'u ime oca, sina i duha svetoga' – znate dobro, Alberto, da Vaša mat ni Vas – kako ni moja mane – v jutro, o podne i veče vadila pozdravljenje angjelsko 'Ave Maria piena di grazia', lego vas, sojega sinka, vađila – kako i moja mane – va slatkom sojem zajiku 'zdravo Marijo milosti puna'. Na oven zajiku su naš naše matere ogojile, a samo temu morete zahvaliti da ste dobar i pošten muž odi besede.«⁴

Svoj materinski, ili kako sam veli »ilirski«, jezik Barčić je govorio samo u roditeljskom domu. Talijanskim se počeo služiti tek nakon što je krenuo u školu. Ali, od učitelja se malo što moglo valjano naučiti tako da na koncu nije pravilno znao ni hrvatski ni talijanski.⁵ Kao bilingvan, nosio je taj kompleks do smrti. Početne nauke i latinsku gimnaziju završio je u rodnom gradu.

Godine 1848. Barčić je »intenzivno doživio dvije pojave koje će obilježavati sav njegov život: talijanski preporod i otpor Riječana protiv hrvatske vlasti.«⁶ Ideje talijanskog Risorgimenta, naročito G. Mazzinija, toliko su ga zaokupile da je stao sve ozbiljnije razmišljati o potrebi ujedinjenja svih Južnih Slavena u jedinstvenu zajednicu. Bio je naprosto opijen talijanskom kulturom, republikanstvom i mislima o demokraciji. Dapače, nasuprot većini svojih suvremenika, »ostao je cijelog života dosljedni macinijevac, republikanac i demokrat tradicionalnog četrdesetosmaškog kova.«⁷

U ljeto te iste godine, kada je nakon Bunjevčeve okupacije došlo do uspostave hrvatske vlasti u Rijeci, Barčić kao pripadnik narodne akademske straže otvoreno staje na stranu hrvatskog nacionalnog pokreta. Njegovi vršnjaci i sugrađani, međutim, mahom se odupiru Jelačićevoj vlasti, odbacuju mogućnost veze Rijeke s Hrvatskom i zalažu se za tradicionalnu autonomiju grada. Riječki separatisti su tijekom Bachova apsolutizma, isprva potajno a kasnije sve otvorenije, dizali svoj glas propagirajući priključenje Rijeke Mađarskoj. Otada su to bili Barčićevi najljući politički protivnici.

Opredjelivši se za pravnički poziv, Barčić se nakon završene gimnazije upisao na Pravoslavnu akademiju u Zagrebu, »ma la sua passione costante fu la politica che l'ebbe nel sangue.«⁸ U ožujku 1856. poslije okončanih studija, polaže bilježničku zakletvu i dobiva posao u uredu riječkog advokata Adolfa Gotthardija. Stanovito vrijeme bio je postavljen za suca u Crikvenici a potom i u Komorskim Moravicama. Uskoro, međutim, daje ostavku na tu dužnost »jer vjerojatno nije želio izvršiti vojnu stavnju silom kao što mu je bilo naređeno.«⁹ U to doba surađuje kao dopisnik u tršćanskim listovima »L'Osservatore Triestino« i »Tempo«.

U studenom 1860. objavio je o vlastitu trošku brošuru »La voce di un patriota«. Neposredan povod za njeno publiciranje bila je serija članaka objavljenih u riječkom dnevniku »Eco di Fiume«, u kojima se raspravljalo o riječkom pitanju s autonomaškog gledišta, i knjižica nepoznata autora »Voti e bisogni di Fiume« (Želje i potrebe Rijeke) koja se pojavila u jesen te godine.¹⁰ Barčićeva je brošura, zapravo, otvoreno napadala stavove riječkih ugarca

⁴ Novi list br. 117, Rijeka, 28. travnja 1906. U potpisu otvorenog pisma: Erazmo Barčić-Recan.

⁵ Vidi bilj. 3.

⁶ Gross, navedeni članak, str. 198.

⁷ Isto.

⁸ Salvatore Samani, »Dizionario biografico fiumano«, Istituto tipografico editoriale Dolo-Venezia 1975, str. 33.

⁹ Gross, nav. članak, str. 199.

¹⁰ Brošura »Voti e bisogni di Fiume«, objavljena neposredno nakon proglašenja takozvane Listopadske diplome (20. X. 1860), iznosi temeljna politička načela riječkih autonomaša. »Sad«, kaže se u brošuri, »kad je, zahvaljujući previšnjem, diplomom od 20. listopada monarhija pozvana na novi javno-politički život, sada, kad su priznate autonomije i historijska prava pojedinih država koje sačinjavaju monarhiju, grad Rijeka bi počinio samoubojstvo kad bi šutio i kad ne bi, oslonjen na historijska prava, objavio svoje potrebe i želje.« Rijeka je, prema mišljenju nepoznata pisca, oduvijek imala svoju autonomiju i nikada nije bila sastavnim dijelom Hrvatske koja, prema tome, nema ni prava opirati se sjedinjenju Rijeke s Ugarskom. »Mi nalazimo Rijeku autonomnim poddominijem austrijske kuće, kroz tri stoljeća nikada nije bila Rijeka pridružena kojoj od austrijskih pokrajina... Stara municipalna autonomija se kasnije morala prilagodavati duhu vremena... a naročito poslije povratka kraljevini Ugarskoj 1822. počela se osjećati akcija vlade, ali je ipak kapetanskom vijeću grada ostao netaknut najviši privilegij, da raspolaže svojim prihodima i da sačuva druge specijalne uvjete za bolji razvoj i blagostanje.« Pokret autonomizma, ukratko, dobio je pojavom »Voti e bisogni di Fiume« svoje

i izazvala pravu buru negodovanja među Riječanima koji su većinom bili naklonjeni Mađarskoj.¹¹ Ustajući u obranu hrvatskog nacionalnog elementa u Rijeci Barčić, međutim, nije htio zauzeti radikalniji protumađarski niti prototalijanski stav nego je polemičku oštricu usmjerio protiv »potalijančenih izroda« koji negiraju vlastito slavensko porijeklo i nastoje iskorijeniti autohtoni hrvatski etnikum. »Straniero« za njega nije stranac u pravom smislu te riječi nego prije svega domaći renegat.

U uvodnom dijelu knjižice Barčić ističe vlastito rodoljublje kao garanciju istinitosti, iskrenost svoje namjere umjesto laži i koristoljublja.¹² Obraćajući se riječkoj javnosti piše na talijanskom stoga što je taj jezik kojim se služe njegovi sugrađani u svakodnevnoj komunikaciji i na kojem su se školovali.¹³ Na koncu preporuča strancima da se ne miješaju u domaću politiku nego da se bave svojim poslom.

Prvi dio »Glasa rodoljuba« donosi pregled riječke prošlosti od prvih spomena do Listopadske diplome 1860.¹⁴ Perspektiva autorova tipično je romantičarska: nadahnut idejama hrvatskog nacionalnog preporoda Barčić svoje tumačenje događaja i »slavnih imena«

pravo političko i historijsko obrazloženje. Već u studenom te godine, zastupajući suprotna politička gledišta, Barčić odgovara protu-brošuram »La voce di un patriotta«. Milan Marjanović, »Rijeka od 1860. do 1918«, Rijeka Zbornik, MH Zagreb 1953, str. 215. i »Povijest Rijeke« (grupa autora), Rijeka 1988, str. 214.

¹¹ O tome svjedoče zapisi istarskog historičara Carla De Franceschija koji u *Uspomenama* veli: »Dok su se Riječani trudili da člancima objavljenim u svojim talijanskim novinama dokažu svoja mađarska prava, Hrvati su u zagrebačkom Pozoru nastojali osnažiti svoja prava, te su prosuli glas da gimnazijski profesori sastavljaju knjigu koja će na nepobitan način dokazati neosnovanost riječkih zahtjeva i pravo Hrvata na Rijeku. Knjigu je trebalo dugo čekati; ali dok sam se nadao vidjeti kako iz mudrosti tolikih profesora izlazi lijep i učen svezak, začudih se kad mi pod ruku dođe dječce od osamdesetak stranica s naslovom: Glas rodoljuba od Erazma Barčića (Rijeka, 1860). On je sada odvjetnik, a onda je bio odvjetnički pripravnik, mladić bistra uma, upućen i u talijansku književnost, pa stoga zadužen da talijanski zaodjene misli profesora, kako bi ih razumjeli građani. Poznao sam ga i ponekad smo se znali u susretu prošetati, jer nije bio zanesenjak, pa sam s njim mogao raspravljati i o Istri koju nije poznao. Jednog dana, dok sam prolazio Korzom, vidjeh ga kako mi se približava. Shvatio sam da želi čuti moj sud o svom djelcu, pa mu odmah rekoh: 'Pročitao sam vaš Glas rodoljuba. – A on: 'Očekujem da ćete me napasti'. – 'Možda ću o tome nešto napisati, ali sada ne želim s vama raspravljati. Samo vam jednu stvar moram reći'. I pokazavši mi kažiprstom lanac Učke pred nama, kliknuh: 'Ona zemlja s druge strane nije, nikada ne bješe, niti će ikada pripadati Hrvatima. Pa ako vam jednog dana šune u glavu da dodete osvojiti Istru, naći ćete na onim vrhuncima sve Istrane spremne odbiti vaše napade i radije ondje ostaviti živote nego dopustiti da prođete.' – 'Oh, primirite se', odgovori on, 'mi u stvari nemamo zahtjeva za Istrom, bit ćemo zadovoljni ako dobijemo ovu obalu pred nama, kotar Volosko. Traži se više da bi se dobilo manje. Dajte nam to pa ćemo vam ostaviti drugo, jer i sami znate, da Istra pripada Italiji.' – 'Na taj način', dodah ja, 'možda ćemo se moći razumjeti' («...»). »U spomenutom djelcu Barčić se pokazivao kao gorljivi Riječanin i štovatelj Mađara, ali je tvrdio kako Rijeka oduvijek pripada kraljevstvu Hrvatske i kako je njezino stanovništvo slavenskog podrijetla; nadatje kako je Marija Terezija, prepustivši Rijeku Ugarskoj, smatrala da taj grad tvori izravan dio Hrvatskog kraljevstva, u koje će se na taj način uklopiti, te da se stoga ne pripaja Ugarskom kraljevstvu posebno, kad o njemu ovisi Hrvatska. Barčićevi dokazi naoko su bili uvjerljivi, ali oslanjali su se na krivotvorenu povijest, a on je čak pokazivao da je ne poznaje i ponavljao je stvari pročitane u nevjernim knjižicama (...) Međutim, premda se bavio posebno pitanjem Rijeke, on je htio istaknuti kako Hrvati mogu zahtijevati i barem dio Istre. I tvrdio je da se, prema Porfiriogetetu, Hrvatsko kraljevstvo u njegovo doba protezalo do Raše (dok on ni ne spominje tu rijeku), te da je obuhvaćalo i kotar Pazin što ga Barčić, s podmuksom drskošću, zamjenjuje po suzvučnosti s imenom Pesenta, a to je bila hrvatska 'županija' u Dalmaciji, točnije na području Knina. Da bih pobio Barčića u pogledu hrvatskih zahtjeva na Istru, obratih se nekoj trećoj osobi da mi iz gimnazijske knjižice nabavi Porfiriogeteta koji je u njoj postojao, ali nisam ga mogao dobiti bez sumnje zbog toga što su se dosjetili zbog čega sam ga zatražio. Ipak sam potrebne odlomke dobio od Kandlera, kojemu sam poslao to dječce, a on ga je ocijenio da je kukavno i da ne zaslužuje pobijanje. Ali ja i Luciani bijasmo drukčijeg mišljenja, te smo se složili da ga zajednički osporimo.« Carlo De Franceschi, »Uspomene«, Pula-Rijeka 1989, str. 145-147. Nije isključeno da je upravo Carlo De Franceschi onaj straniero kojeg navodi Barčić u uvodu »Glasa rodoljuba« budući da je, kako sam kaže, objavio nekoliko članaka o riječkom pitanju u dnevniku »Eco di Fiume« pod pseudonimom Francesco Cheraldi. Na to su ga nagovorili »vođe mađarske stranke« u Rijeci, Paolo Scarpa, Luigi Francovich, Gasparo Matcovich i Giovanni Carina.

¹² »Ne može me se optužiti za to da sam atilu zamijenio za šurku« tj. da je od mađarofila postao gorljivim Hrvatom; v. bilj. 3.

¹³ Isto.

¹⁴ Car Franjo Josip objavio je 20. listopada 1860. tzv. Listopadsku diplomu koja označava kraj ere Bachova apsolutizma i ponovnu uspostavu ustavnosti Ugarske i Hrvatske. Nakon toga je proglasa pitanje pripadnosti Rijeke ponovno aktualizirano pa se Barčić, zbog sve većeg utjecaja riječkih ugaraca, i odlučio argumentirati potrebu pripojenja Rijeke Hrvatskoj. Bio je to, dakle, jedan od temeljnih poticaja nastanku »Glasa rodoljuba«.

prilagođava pogrebama tadašnjeg političkog trenutka. Rijeka je, prema Barčićevu mišljenju, od svoga postanka bila integralnim dijelom »hrvatskog kraljevstva« a njeni autohtoni stanovnici isključivo Slaveni, odnosno, Hrvati. Svoje postavke o historijskom i nacionalnom pravu Hrvata na Rijeku pisac nastoji dokazati kombinirajući legende i narodne predaje sa stvarnim povijesnim dokumentima. Kao pravnika naročito ga zaokupljaju pravni izvori i problem reinkorporacije Rijeke Hrvatskoj. Autorova vjera u hrvatsko–ugarsko bratstvo sasvim je u skladu s političkim raspoloženjem onoga vremena.¹⁵

Drugi dio brošure posvećen je riječkom autonomištvu koje naziva »uskogrudnim municipalizmom«, pokretom u izravnoj suprotnosti s idejama nacionalnog jedinstva što ih sam zastupa. Barčić sistematski pobija glavna autonomiška stanovišta: o stoljetnoj autonomiji grada, samostalnim konzulima, o gradskim privilegijama (statuti, pečat, zastava) i o položaju riječkog guvernera. Nasuprot tome, zalaže se za nacionalne i ekonomske interese grada.

U trećem dijelu polemike Barčić raspravlja o hrvatskom i talijanskom jeziku kao ravnopravnim idiomima u Rijeci. Da bi dokazao hrvatsku nacionalnost Rijeke, donosi zanimljive podatke o običajima pučana, danas već odavno iščezlim i zaboravljenim. Na kraju zaključuje kako je Rijeka »zbog svoje pozicije predodređena za posrednika između Italije i Slavije.«

Posljednji, četvrti dio »Glasa rodoljuba«, govori o ekonomskoj budućnosti grada i najpovoljnijoj soluciji za rješenje riječkog pitanja. Barčić se zalaže za pripajanje Rijeke Mađarskoj posredno, preko Hrvatske, tako da kao hrvatska luka dobije određenu nezavisnost i postane slobodna trgovačka zona. Ujedinjenje južnoslavenskih zemalja značilo bi stvaranje ogromnog bogatstva koje »jamči Rijeci zaleđe za njenu trgovinu i takvu budućnost kojoj se nijedna nacija ne može nadati.«¹⁶ Rijeka, prema Barčiću, ima iznimnu važnost, ona može postati glavno trgovačko središte svih Južnih Slavena.¹⁷

Unatoč tome što je napisana briljantno i s mnogo istinskog rodoljubnog žara, Barčićeva brošura ipak nije mogla bitnije utjecati na političke nazore njegovih sugrađana. Autonomiško–separatistički pokret u Rijeci početkom šezdesetih godina stao je, zahvaljujući uspješnoj agitaciji, zadobivati sve više pristaša u svim slojevima stanovništva. Pretežni dio riječkog građanstva osjećao je prema Barčićevim idejama priličnu odbojnost budući da autonomiška (promađarska) koncepcija nije priznavala mogućnost rješavanja političkog problema Rijeke prema nacionalnom ključu već prvenstveno prema ekonomskoj logici stvari. Ujedinjenje Južnih Slavena bilo je u to doba prava utopija, ujedinjena Italija imala je tek postati velikom političkom silom s kojom se moglo računati, a Austrija, koju Barčić naziva »velikim bolesnikom« i čiji raspad smatra skorom neminovnošću, doživljava potpuno rasulo tek šest decenija kasnije. Jedinu sigurnu ekonomsku garanciju za svoj privredni prosperitet Riječani su tada mogli očekivati od Mađara, odnosno, mađarske liberalne buržoazije i njena velikog kapitala. Barčićeva brošura ostala je, zapravo, »vox clamans in deserto«.

Tijekom šezdesetih godina, nakon susreta s Antom Starčevićem, Barčić postaje jedan od najaktivnijih članova Stranke prava i duhovni lider riječkih Hrvata. Otvara samostalnu odvjetničku kancelariju u Rijeci i uskoro dolazi na glas »kao vrstan stručnjak za civilno pravo i odličan poznavalac problema državnog prava i riječke gradske autonomije. Od svoje advokatske djelatnosti nije imao veće materijalne dobiti. Izuzevši uzak krug, njegovi klijenti nisu bili imućni, a on sam imao je dugova (posuđivao je novac i od Strossmayera) i nije mogao

¹⁵ Bilo je to stanovište »u onom času veoma popularno, poslije sloma germanizatorskoga bečkog centralizma.« Marjanović, n. dj., str. 215.

¹⁶ »La voce di un patriotta«, n. dj., str. 76.

¹⁷ »Riječkom ekonomskom blagostanju u interpretaciji Barčića i predstavnika hrvatske nacionalne svijesti, bio je potreban hrvatski (nacionalni) protekcionizam, pa je zalo nacionalni princip podređen pod princip blagostanja. Razlog pripajanja Rijeke Hrvatskoj nije se tražio, niti nalazio, u potrebi za nacionalnim jedinstvom i identitetom, već u potrebi ekonomskog ujedinjavanja i jačanja jednog širokog teritorija, naseljenog, uvjetno rečeno, 'slavenskim' stanovništvom. Nacionalni osjećaj bio je otvoreno podređen pod ekonomski interes.« Ljubinka Karpowicz, »Riječki corpus separatum 1868-1924.« (doktorska disertacija u rukopisu), Rijeka 1986, str. 65.

osigurati sredstva za hrvatsku propagandu na Rijeci.«¹⁸ Njegova odvjetnička kancelarija nalazila se u Gorupovoj kući na Piazza Ürmeny (br. 461, I. kat), kod današnjeg gradskog kazališta. Stanovao je u ulici San Bernardino pored Stolne crkve (Duomo). Bio je dugogodišnji član i upravitelj riječke »Narodne čitaonice«¹⁹, apostolski sindik Franjevačkog samostana na Trsatu, pravni savjetnik sušačke općine, Dioničkog društva na Trsatu i Dioničkog društva »Mlin u Žaklju« (Molino di Zakalj)²⁰, počasni član Slavenskog dobrotvornog društva u Moskvi.²¹ Među svojim je kolegama bio cijenjen kao jedan od najboljih odvjetnika.

Godine 1865. Barčić je, kao zastupnik bibrirskog izbornog kotara i uspješan agitator Stranke prava u Hrvatskom primorju, prvi put izabran u Hrvatski sabor. U narednom dvogodišnjem saborskom mandatu, međutim, nije se posebno isticao iako je bio blizak suradnik Starčevićev. Treba imati na umu da se Stranka prava tih godina »sastojala od grupe neutjecajnih političara i nije predstavljala nikakvu snagu u političkom životu.«²²

Položaj Barčićev bio je izuzetno složen jer osim slabašne duhovne podrške šačice istomišljenika nije mogao računati na potrebnu materijalnu potporu, naročito u Rijeci gdje je nacionalni hrvatski pokret bio gotovo zamro. Bio je, stoga, prisiljen svoju političku djelatnost usmjeriti na Hrvatsko primorje. Uz to je neprestano bio izložen napadima i raznim ekscesima svojih političkih protivnika s kojima je uporno polemizirao u novinama, tražeći veća prava za Hrvate u Rijeci i pozivajući se na poznate argumente što ih je izložio u »Glasu rodoljuba«,²³ Rasplinjavajući se u tim jalovim verbalnim prepirkama bez pravog efekta, Barčić je gubio mnogo energije i sve više tonuo u osamu. No, upravo zbog svoje čestitosti i velike duhovne ustrajnosti, uživao je poštovanje čak i među svojim najžešćim protivnicima. »Di temperamento esubirante«, piše o njemu Salvatore Samani, »amante della polemica ora arguta, ora tagliente, punteggiata da battate ironiche che erano la sua delizia, fu un uomo di ferreo carattere, e spesso l'amicizia degli stessi avversari politici che egli perdonavano le sue intemperanze: una figura caratteristica del variopinto ambiente fiumano del secolo passato, nel quale confluivano e si scontravano suggestioni spesso contrastanti.«²⁴

Barčić, uistinu, objedinjuje u svojoj pojavi čudnovatu sintezu oprečnih političkih orijentacija, svojstvenih tadašnjoj riječkoj inteligenciji: slavenske, točnije, panslavističke i zapadnjačko-demokratske. Taj »kavalir starog kova«, kako ga u svojim uspomjenama naziva dr. Niko Bonetić, imao je nad svojim krevetom obješena dva portreta: ruskog cara Aleksandra III, poznatog autokrata, i Giuseppea Garibaldija, velikog talijanskog revolucionara. Spoj ideje o orijentalnoj despotiji tj. Velike Rusije koja će pod svojim okriljem ujediniti sve slavenske države i ideje o nužnosti velike evropske revolucije koja će donijeti slobodu svim njenim potlačenim narodima, otkriva zapravo Barčićev životni i politički credo što je »proizašao iz onog romantizma šezdesetih godina prošlog stoljeća koji je dao zapadnoj Evropi toliko briljantnih političara i državnika.«²⁵

¹⁸ Gross, nav. članak, str. 199.

¹⁹ »Barčić je bio od početka aktivan u Narodnoj čitaonici, nastojeći da je održi kao reprezentaciju i afirmaciju građanskog i privrednog elementa Hrvata Rijeke, pa je 1890. uspio u akciji da kupi za čitaonicu, na sredini Corsa, najveću zgradu, gdje je čitaonica ostala sve do talijanske okupacije 1918.« Marjanović, n. dj. str. 241.

²⁰ Guida generale di Fiume, Fiume 1890. passim.

²¹ La Bilancia, anno XLVI, br. 77, lunedì 7. aprile 1913. La morte dell'avvocato Barcich (nekrolog).

²² V. bilj. 16.

²³ »Barčić je u vrijeme sklapanja nagodbenih pregovora i najbjesnije ungaromanije Riječana, u nizu članaka u tršćanskom naprednom listu »Il cittadino«, uzaludno ponavljao svoje argumente i apele na Riječane iz ranije brošure. (Listovi su štampani u brošuri »Lettere di un fiumano sulla questione di Fiume«, I-XII, Fiume 1866.)« Marjanović, n. dj., str. 240.

²⁴ V. bilj. 8.

²⁵ Niko Bonetić, Sjećanja na Frana Supila, Kamov god. I, br. 8-9, studeni-prosinac, Rijeka 1970, str. 28. U lipnju 1882. izvješena je povodom Garibaldijeve smrti, na Barčićevu inicijativu, zastava na pola stijega na zgradi redakcije sušačke »Slobode«. Tom je prigodom bilo odlučeno da na pogreb pođe delegacija nekolicine riječkih Hrvata s Barčićem na čelu ali je vlast to izričito zabranila kao političku provokaciju. Marjanović, n. dj., str. 243.

Nakon Hrvatsko–ugarske nagodbe i uspostavljanja mađarskog protektorata nad Rijekom (1868), Barčićev se položaj još više pogoršao.²⁶ Izgubio je i ono malo saveznika među svojim sugrađanima koje je dotada imao iako još postoji znatan broj građana koji se formalno deklariraju kao Hrvati. No, njihov politički utjecaj je sasvim neznatan. Osim toga, Stranka prava je poslije neuspjeha Kvaternikove bune u Rakovici (1871) potpuno uništena. Na taj način Barčiću nije preostalo drugo nego da se stanovito vrijeme povuče u neku vrst tihe opozicije, čekajući bolje prilike.

Godine 1878. istupa iz sjene i aktivno sudjeluje u obnovi pravaške stranke koja na Sušaku počinje izdavati »Slobodu«, novi politički dnevnik.²⁷ Kao suradnik »Slobode« Barčić redovito piše članke o suvremenim političkim temama na talijanskom jeziku, žestoko napadajući riječke vladajuće krugove i njihova protuhrvatska nastojanja. Na njegovu je inicijativu održana u Bakru lipnja 1879. prva pravaška skupština.²⁸ Godine 1881. je Ante Starčević izabran, nakon uspješne Barčićeve agitacije, za zastupnika bakarskog izbornog kotara.²⁹ Ubrzo je, međutim, došlo do razilaženja u rukovodstvu Stranke prava jer su Barčić i Fran Folnegović osporavali neke Starčevićeve stavove oko načina političkog djelovanja, zalažući se za pozitivnu političku akciju i suradnju s Neodvisnom narodnom strankom Josipa Jurja Strossmayera.

Sredinom osamdesetih godina »nestor riječkih Hrvata« doživljava vrhunac svog intelektualnog i društvenog angažmana u stvarima općehrvatske politike. Ističe se žustrim govorničkim istupima u Saboru i na pravaškim mitinzima po čitavu Primorju, razvija značajnu publicističku i izdavačku djelatnost, postaje glavnim pobornikom one struje unutar Stranke prava koja se otvoreno zalaže za rušenje Habsburške Monarhije uz pomoć Rusije i stvaranje samostalne hrvatske države u konfederaciji s ostalim balkanskim zemljama. Godine 1884. izabran je za saborskog zastupnika bakarskog izbornog kotara i postaje suizdavačem lista »Kvarner« koji se tiska u Bakru.³⁰ U spomenutom je listu Barčić objavljivao članke u kojima osuđuje Starčevićeve nazore o francuskim republikancima, Strossmayeru i nepravaškoj književnosti. Uz to u svojim priložima na talijanskom jeziku nastavlja žestoku polemičku borbu protiv autonomaša i riječkih »ungareza«.

Koncem 1886. Barčić je u svom glasovitom govoru pred saborskim zastupnicima uskliknuo: »Jer, gospodo, neka Magjari, neka visoka kraljevska zemaljska vlada slobodno podržava pooštreno ovo stanje u Hrvatskoj, ali neka dobro pamte, da će onaj čas, preuzvišeni gospodine, kada bude prvo kopito kozačkoga konja udarilo na bečkom pločniku, kucnuti sat slobode slavenskih plemena, a Hrvatska će slobodnom i nezavisnom uskrsnuti na razvalinah toga protunarodnoga dualističkoga konglomerata!«³¹

Ali Barčiću ni ovoga puta sudbina nije bila osobito naklonjena. Njegov »veleizdajnički« govor poslužio je banu Khuenu–Hedérváryju kao povod za opći progon pravaša a doskora se

²⁶ Barčić se »sve do kraja devedesetih godina nalazio u centru borbe protiv riječkih autonomaša i redovno je bio meta svih mogućih ekscesa.« Gross, n. dj., str. 193. Već u veljači 1867. prilikom velikih promađarskih demonstracija u Rijeci i proslave uvođenja novog mađarskog ministarstva, Barčiću su više puta porazbijali prozore i nanijeli druge materijalne štete. Slični su se ispadi mnogo puta ponavljali i sljedećih godina. U rujnu 1877. godine, prigodom posjeta prestolonasljednika Rudolfa Rijeci, riječki »ungarezi« silom su uklonili hrvatske zastave izvešene na Barčićevoj kući. O tom slučaju upućena je posebna interpelacija Saboru a Barčić je u zasebnom memorandumu podnio prestolonasljedniku Rudolfu žalbu zbog ovog incidenta. Marjanović, n. dj., str. 211. i 231.

²⁷ Te godine, na poziv Barčića i drugova, dolazi iz Jastrebarskog na Sušak Ante Starčević. »Primorska tiskara«, kojom je upravljao Gavro Grünhut, u međuvremenu je iz Kraljevice prenešena na Sušak. »Sloboda« počinje izlaziti 1. studenog 1878. godine. Tiskara i redakcija nalazila se u nekadašnjem »Kortilu« (danas sušački »Neboder«). Andrija Rački, »Povijest grada Sušaka«, Sušak 1929, str. 246. Godine 1884. »Sloboda« je prenešena u Zagreb.

²⁸ Bilo je to prigodom srebrnog pira Franje Josipa. Na toj skupštini A. Starčević održao je zapažen govor o slobodi tiska. Marjanović, n. dj., str. 242.

²⁹ Gross, nav. čl., str. 199-200.

³⁰ Urednik ovih novina bio je R. Desselbrunner, u čijoj su se tiskari i tiskale. List je želio nastaviti pravaške tradicije sušačke »Slobode«. Redovno je donosio članke na talijanskom o riječkoj problematici. Mirostava Despot, »Pokušaj bibliografije primorskih novina i časopisa 1843-1945.«, Rijeka Zbornik, MH Zagreb 1953, str. 635.

³¹ Gross, n. članak, str. 201.

izmijenila i politička situacija na jugoistoku Evrope: Rusija, glavni saveznik s kojim je računao, izgubit će nakon ujedinjenja Bugarske svaki utjecaj na Balkanu. U isto vrijeme i Kneževina Srbija, u čiju se pomoć Barčić također uzdao u svojim protuhabsburškim nastojanjima, dolazi pod izravan utjecaj austrijske diplomacije. Barčićeva radikalna koncepcija o nužnom obaranju Monarhije biva tako postupno potisnuta na marginu interesa dok, nasuprot tome, sve više prevladava ona struja koja svoj program rješenja hrvatskog pitanja nastoji ostvariti u okviru Habsburške Monarhije (tzv. frankovci). No, Barčić je i dalje ostao dosljedan svojim prijašnjim idealima, uporno tražeći nove puteve za rješenje hrvatskog pitanja nakon raspada Monarhije i u zajedništvu s drugim južnoslavenskim narodima. Posebno je u svome programu naglašavao potrebu ponovnog pripojenja Rijeke Hrvatskoj i nužnost sjedinjenja Hrvatske, Slavonije i Dalmacije.

Barčić je u jeku najvećih obračuna između pravaša i neodvišnjaka 1889. godine, bio prisiljen istupiti iz Stranke prava, budući da nije mogao podržati ni jednu od suprotstavljenih strana. Ovom je činu prethodio lični sukob sa Starčevićem čije krute stavove i kult ličnosti nije želio prihvatiti.

Neprestanim se razočaranjima i trajnim neuspjesima u provođenju politike pridružila, na veliku nesreću, i jedna teška obiteljska tragedija. U ožujku 1892. je Barčičev jedini sin Erazmo, također odvjetnik i borac za prava riječkih Hrvata, poginuo u dvoboju s predsjednikom riječkog Veteranskog društva Eduardom Schädalom.³² Duboko potresen tim iznenadnim gubitkom, Barčić više nije imao snage da djeluje onako kao prije. Sada je bio samo iznemogli i slomljeni starac koji ima sve manje volje za borbu i čiji život polako gubi svaki smisao.

Od 1892. do 1895. ponovno je postao članom Stranke prava ali bijaše to tek kratka epizoda nakon koje slijedi konačan raskid. Sve više slabi i njegova uloga u političkom životu rodnoga grada. »Patriotizam čestitog Erazma Barčića je nesumnjiv«, pisao je A. G. Matoš u jednom članku iz 1909. godine, »ali riječki pučani svi se tuže da je i on 'gospodin', da sve neuspjehe svoje riječke politike ima zahvaliti tome što nije zalazio u narod i radio s pukom.«³³

Nikoga više nije mogao pridobiti za svoje ideje, nitko više nije vjerovao u njegove argumente, otupjele su oštrice njegovih napada. U prosincu 1895. pred saborskim zastupnicima oštro prosvjeduje zbog premještanja hrvatske gimnazije iz Rijeke na Sušak ali njegov apel nije mogao utjecati na promjenu vladine odluke. Na izborima za Hrvatski sabor 1897. njegova kandidatura doživljava potpuni neuspjeh. Ipak, Barčić ni tada nije klonuo duhom. Iste godine, na zahtjev »Ujedinjene hrvatske i srpske akademske omladine«, daje oduševljenu podršku njenoj djelatnosti i vjeruje u novu mogućnost ujedinjenja Južnih Slavena. Godine 1898. pridružuje se Franku Potočnjaku u izdavanju »Narodne Misli«, lista koji se tiskao latinicom i ćirilicom, zastupajući ideju da su Slovenci, Hrvati i Srbi jedan narod.

S velikim simpatijama pratio je rad mladog Frana Supila, utemeljitelja politike »novog kursa« i izdavača »Novog lista«. U Supilovu glasilu Barčić je redovito surađivao svojim angažiranim političkim člancima i komentarima o suvremenim riječkim zbivanjima. Kao i dvije decenije prije u sušačkoj »Slobodi«, pisao je svoje novinske priloge na talijanskom jeziku pod različitim pseudonimima.³⁴ I sam Supilo smatrao je Barčića jednim od svojih najboljih prijatelja i suradnika. Stoga i nije čudno što je Barčić, unatoč povremenim neslaganjima, ostao vjeran sljedbenik politike »novog kursa« do posljednjeg dana.

Godine 1901. ponovno je izabran za zastupnika grada Bakra u Hrvatskom saboru iako je sad bio tek časní veterán, bez nekadašnjeg političkog utjecaja. Zanimljivo da je dvije godine

³²Do sukoba je došlo zbog političkih prepirki. v. »Hrvatski biografski leksikon«, I. tom (A-Bi), JLZ Zagreb 1983, str. 457.

³³Antun Gustav Matoš, »Okolo Rijeke« (11. studeni 1909), Vidici i putovi/Naši ljudi i krajevi, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 65, Zora MH zagreb 1967, str. 124.

³⁴Yoricik i dr. »Godine 1901. za vrijeme krize u autonomaškoj stranci (Maylender, Batthyány, Ossoinack, Zanella) vodi Erazmo Barčić veliku polemiku s autonomaškim listom 'Difesa' i sa Ossoinackom talijanskim člancima u sušačkom 'Novom listu' (od 6. svibnja dalje) i pobija mađarske tvrdnje, da je za Ugarsku pitanje pripadnosti Rijeke definitivno riješeno.« Marjanović, n. dj., str. 241.

kasnije po prvi put izabran za riječkog gradskog zastupnika ali je taj izbor odmah bio proglašen nevažećim.³⁵

Krajem veljače 1904. Barčić doživljava još jedan težak udarac: smrt voljene supruge Pierine koja mu je pola stoljeća bila najbliži životni suputnik i posljednja istinska uzdanica. »Viest se ta«, pisao je Supilov dnevnik, »osobito bolno dojmila onih, koji su znali za mučenički život pokojnice, otkada je obitelj porazila poznata grozna tragedija gubitkom jedinca sina. Od tada je pokojnica za dugi niz godina neprestano bolovala i od toga bolovanja jučer po podne umrla. Nesretni otac, gosp. Erazmo, koji od velike nesreće sprovodi život pun čemera, trebat će nadčovječne duševne snage, da ovaj drugi teški udarac dočeka i pretrpi, gdje gubi vjernu drugaricu svoga života, nego će mu on u svoj njegovoj gorčini oživiti u duši i srcu onu prvu veliku nesreću, koja je uzrok ovoj. Tu su duševne boli, koje se ni opisati ni pojmiti ne dađu; njihovu gorčinu znadu samo oni, koji su ih imali nesreću izkusiti.«³⁶ Kada je sprovod s posmrtnim ostacima Pierine Barčić prolazio mimo starog riječkog Kaštela, oglasilo se žalobnim jecanjem zvono riječkih patricija.

Barčić se, međutim, nije predavao. Ulažući svu preostalu energiju u ideju za koju se borio čitava života, »riječki lav« odlučio je dostojanstveno odigrati svoju ulogu do kraja. Bio je svjestan da nastupa posljednji čin i tu se više ništa nije dalo izmijeniti.

Na jednom sastanku riječkih Hrvata, održanom 8. veljače 1905, Barčić je predložio osnivanje »Organizacije za unapređenje hrvatstva u Rijeci«, bez obzira na političke i društvene razlike. Nešto kasnije osnovano je i Društvo za njegovanje materinskog jezika »Ljudevit Gaj«, kojemu je Barčić bio predsjednikom, i oba su udruženja idućih godina djelovala, »ali ne mnogo aktivno i ekspanzivno.«³⁷ U listopadu 1905. sudjeluje na konferenciji koja je proglasila Riječku rezoluciju, ponovno iznoseći svoje stare postavke o tome da će svi Južni Slaveni moći biti potpuno slobodni tek nakon raspada Habsburške Monarhije. Bio je i jedan od supotpisnika te glasovite rezolucije.

U svibnju iduće godine, nakon pobjede koalicije na izborima, Barčić je još jednom izabran za zastupnika Bakra a kao najstariji delegat imenovan je privremenim predsjednikom Hrvatskoga sabora. Ali, nedugo iza toga, zahvalio se na toj časti zbog toga što je »skroz na skroz prožet demokratskim idejama« i »vjerni sljedbenik Mazzinijeve nauke« pa se iz principijelnih razloga ne može zadržati na čelnom mjestu političke grupacije koja se bori za vlast.³⁸ Ipak je poslije raspusta sabora u prosincu 1907. ponovno izabran za privremenog predsjednika. U jednom od svojih posljednjih govora na saborskoj sjednici 12. ožujka 1908. energično je protestirao protiv mađarskih ugnjetača i novoizabranog bana Raucha. Svoju vehementnu oraciju završio je efektinim stihom iz Garibaldijeve himne: »Va fuori, o stranier!«

U tom posljednjem uskliku sedamdesetogodišnjeg opozicionara, koji prkosno prijeti i grmi protiv nepravde nanesene njegovu narodu, kao da se završava čitava jedna epoha naše političke povijesti. Odlaskom Barčićevim nestao je s naše političke scene i posljednji autentični predstavnik građanske inteligencije tradicionalnih demokratskih četrdesetosmaških uvjerenja i, ujedno, zadnji originalni izdanak riječkog patricijata. Od »Glasa rodoljuba«, preko bezbrojnih novinskih članaka, govora i saborskih interpelacija, do dobrotvornih filantropskih akcija sakupljanja pomoći postradalima u I. balkanskom ratu (1913), nekoliko dana prije smrti – Barčićeva ideološka poruka tvori savršenu vertikalu, njegova misao odlikuje se kristalnom jasnoćom i upravo zadivljujućom konzistencijom. A to su svojstva rijetkih i izuzetnih duhova.

³⁵ »Prvog svibnja 1903. sjedio je Erazmo Barčić u riječkoj vijećnici prvi put. Načelnik je Rijeke u to vrijeme bio Franjo Vio. On je stavio na dnevni red sjednice prije svega – poništenje mandata Erazma Barčića, koji je protiv toga protestirao u svom prvom i posljednjem govoru održanom u riječkom gradskom vijeću, usred zaglušne vike mađarskofilskih vijećnika i naručene galerije. Mandat je Barčićev bio poništen, a Barčića je pred vijećnicom dočekala velika masa Hrvata i drugih Riječana, protivnika tadanje gradske uprave i otpratila ga do kuće.« Ist.

³⁶ Novi list br. 54. od 23. veljače 1904. Umrla Pierina pl. Barčić rođ. Fulvi (nekrolog).

³⁷ Marjanović, n. dj., str. 242.

³⁸ Gross, nav. čl., str. 205.

Umro je od kapi 6. travnja 1913. u osamdeset i trećoj godini života. »Amici ed avversari«, kaže se u jednom nekrologu, »appreso la sua morte con un senso di dolore e di rispetto: l'avvocato Barcich era una di quelle persone, che per il lume dell'intelligenza e l'integrità adamantiva del carattere meritano il rispetto universale. Sebbene, come uomo politico, egli sia stato, in molte occasioni avversato da tutti gli italiani di Fiume, nessuno cessò mai di stimarlo quello che era: un uomo politico onesto fino allo scrupolo e coraggioso, nel senso che non ebbe mai paura delle sue opinioni; e fu sempre conseguente a sè stesso e votò alla causa che egli credette la buona tutte le sue belle energie intellettuali.«³⁹ Sahranjen je na groblju Kozala uz veličanstven pogreb, u prisutnosti nekoliko tisuća Riječana. Iste je godine osnovano na Sušaku Obrtno radničko društvo koje su prozvali njegovim imenom.⁴⁰

Ponovljeno izdanje »Glasa rodoljuba« skroman je doprinos obilježavanju stotinu i šezdesete obljetnice rođenja jednog od najvećih političara što ih je Rijeka imala, čovjeka kojemu se njegov toliko voljeni grad nikada nije dostojno odužio.

³⁹ V. bilj. 18.

⁴⁰ Rački, nav. dj., str. 307.

SUMMARY

Irvin Lukežić

VA FUORI, O STRANIER!

Erazmo Barčić is one of the forgotten political personalities of Rijeka. He played a very important role in the emancipation of the Croatian (and Slavic) national feeling in Rijeka. His text »Glas rodoljuba« (The Voice of the Patriot), written in Italian, is widely known. This article describes his life and activities, and it is at the same time an introduction to the reading of his text »Glas rodoljuba« (for the first time the entire text in the Croatian language).

*Barčić**XX - 10 - 1900***LA VOCE**

DI

UN PATRIOTTA.*autore Spasmo Barčić**N.º 13743***FIUME****A SPESE DELL' AUTORE****1900.**